Näkövammaisten liitto

Kirjallinen asiantuntijalausunto

13.5.2025

Eduskunta

Liikenne- ja viestintävaliokunta

liv@eduskunta.fi

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta HE 33/2025 vp

Aika: Eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnan kokous 16.5.2025 klo 11.15

Näkövammaisten liitto ry kiittää eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokuntaa pyynnöstä jättää kirjallinen asiantuntijalausunto valiokunnan käsitellessä hallituksen esitystä eduskunnalle liikennepalvelulain väliaikaisesta muuttamisesta. Näkövammaisten liitto on Suomen näkövammaisyhdistysten yhteistyöjärjestö, joka edistää sokeiden ja heikkonäköisten ihmisten oikeuksien toteutumista, tuottaa erityispalveluja ja toimii Suomessa asiantuntijana näkövammaisuuteen ja näkemiseen liittyvissä asioissa.

Näkövammaiset taksiasiakkaina

Suomessa on noin 55 000 näkövammaista. He asuvat eri puolilla Suomea; suurissa kaupungeissa, taajamissa ja haja-asutusalueilla. Näkövammaiset käyttävät taksia merkittävästi valtaväestöä enemmän. Taksi ja vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut ovat näkövammaisille korvaamaton apuliikkumisessa ja arjen sujuvuudessa. Monelle ne ovat myös ainoa mahdollisuus liikkua. Näkövammaisten näkökulmasta luotettavuus, sujuvuus, laatu ja turvallisuus ovat tärkeitä taksiliikenteen elementtejä. Näkövamma vaikeuttaa kaikkea näkemistä vaativaa toimintaa tai tekee sen mahdottomaksi.

Tietosuojaan liittyvissä kysymyksissä edelleen epäselvyyttä

Näkövammaisten liitto pitää hyvänä, että esityksessä on otettu huomioon tietosuoja ja yksityisyyden suoja tietojen keräämisessä. Perusteluissa on käyty monta tietosuojaan liittyvää asiaa hyvin läpi. Tietovarantoon kerätään myös vammaisuuteen liittyvää tietoa,

kun asiakas käyttää vammaispalvelulain mukaista kuljetuspalvelua tai Kelan sairausvakuutuslain nojalla korvaamaa matkaa. Näkövammaisten näkökulmasta kerättäväksi tulee tietoa esimerkiksi avun tai saattajan tarpeesta sekä opaskoiran mukana olemisesta. Yksittäisestä asiakkaasta kerätään muun muassa nimi, henkilötunnus, terveystietoja ja kuljetukseen liittyvää tietoa. Tästä yksittäinen asiakas voidaan tunnistaa ja hänestä voidaan päätellä tietoja esimerkiksi hänen asuinpaikastaan ja vammaisuudestaan.

Tietosuojavaikutusten arvioinnissa todetaan myös, että valtaosa kerättävistä tiedoista on luonteeltaan sellaisia, jotka kuka tahansa kolmas osapuoli voi itse havaita rekisteröidyn liikkuessa julkisissa tiloissa. Näkövammaisten liitto huomauttaa, ettei näkövamma, tai jokin muu vamma, näy automaattisesti ulospäin kaikissa tilanteissa. Kyseistä virkettä ei voida pitää hyväksyttävänä.

Kun vammaispalvelulain, sosiaalihuoltolain ja Kelan korvaamia matkoja yhdistellään, asiakkaat saavat aina tietoja toistensa yksityiselämästä, muun muassa missä henkilö asuu tai missä hän asioi. Samoin asiakkaat voivat saada tietoa toistensa terveydentilasta tai toimintarajoitteista. Tietosuojan huomioiminen näiden palvelujen järjestämisessä on olennaista, jotta asiakkaiden henkilötietoja ei jaeta tarpeettomasti muille asiakkaille, eivätkä asiakkaiden asioinnit ja muut yksityiselämään kuuluvat asiat selviä muille asiakkaille.

Kun tietoja kerätään laajasti, on ehdottoman tärkeää, että tietosuojalainsäädännön mukaisesti kerätään vain tarpeellinen tieto. Esityksessä ei ole perusteltu tarkasti sitä, miksi ehdotetun lain 159 a §:ssä luetellut tiedot ovat välttämättömiä. On ymmärrettävää, että kehittämiseen tarvitaan laajasti tietoja. Näkövammaisten liitto katsoo, että tietojen välttämättömyyttä on syytä perustella edelleen. Esityksessä ei ole tarkemmin perusteltu, miksi ehdotuksen tavoitetta ei voisi saavuttaa vähäisemmällä tai rajoitetummalla tietojen käsittelyllä. Esimerkiksi henkilötunnuksesta on todettu, että käsiteltäviin tietoihin sisältyisi myös kuljetuksen asiakkaan henkilötunnus, ja tämä on välttämätöntä asiakkaan yksilöimiseksi. Esityksessä ei kuitenkaan ole täsmällisesti perusteltu, miksi yksilöintitietona on oltava henkilötunnus. Yksilöintitietona voisi olla jokin muukin kuin henkilötunnus. Samalla esityksessä hyväksytään esimerkiksi syntymäaika niiden asiakkaiden osalta, joilta ei ole henkilötunnusta saatavilla. Tämä on ristiriitaista.

Näkövammaisten liitto ei pidä kokeilun kannalta tarpeellisena asiakkaan nimen tai henkilötunnuksen siirtymistä Liikenne- ja viestintävirastolle. Vaihtoehtoisena mallina esitetään muun yksilöivän tunnuksen mahdollisuus. Tietosuojan toteutumisen kannalta on perusteltua ottaa käyttöön yksilöivä tunnus, joka on esimerkiksi asiakasnumero.

Käytännön toteutuksen vaiheessa on tärkeää harkita, voiko tietoa esimerkiksi pseudonymisoida tai anonymisoida, jolloin tietosuojavaatimukset tulisivat paremmin huomioiduiksi. Kuten esityksessä on todettu, rekisterinpitäjällä on velvollisuus toteuttaa tietosuojan vaikutustenarviointi. On myös olennaista, että vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen ja muiden kokeiluun sisältyvien kuljetusten käyttäjiä informoidaan läpinäkyvästi sekä saavutettavasti ja monikanavaisesti tietojen keräämisestä tietovarantoon.

Vaikutusarvioinneissa yhä puutteita

Esityksessä ei ole arvioitu riittävästi vammaisvaikutuksia. Näkövammaisten liitto toteaa, että kyse on huomattavan paljon vammaisiin ihmisiin vaikuttavasta asiasta. Lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeessa (valtioneuvoston julkaisuja 66/2022) alaluvut perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnista ja vammaisvaikutusten arvioinnista. Vaikutusarviointiohjeessa todetaan yksiselitteisesti, että vammaisten ihmisten kannalta merkittäviä kysymyksiä voi liittyä useisiin erilaisiin säädöksiin, joita on lueteltu esimerkinomaisesti. Näkövammaisten liitto esitti jo hallituksen esityksen luonnoksesta liikenne- ja viestintäministeriölle lausuessaan, että esitykseen tehdään huolellinen vammaisvaikutusten arviointi. Vaikka esitys ei muuta esimerkiksi vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen toteuttamista, sillä on siitä huolimatta vaikutuksia vammaisiin ihmisiin.

Kokeilun tavoitteissa korostuvat kustannussäästöpotentiaali, taloudellisuus ja tehokkuus. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että keskeistä on varmistaa palvelujen toimivuus perus- ja ihmisoikeuksien lähtökohdista. Kuljetusten kehittäminen on kannatettavaa. Sitä ei tule tehdä näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten ihmisten liikkumisvapauden, liikkumisoikeuden ja liikkumismahdollisuuden hinnalla. Tämä näkyy luonnoksessa aivan liian vähän. Ensisijaista on, että julkisesti tuetut kuljetukset turvaavat vammaisten ihmisten liikkumistarpeen heidän yksilöllisten tarpeidensa ja elämäntilanteidensa mukaisesti. Esityksessä ei ole otettu huomioon, eikä nostettu keskiöön, että vammaispalvelulaki ja sosiaalihuoltolaki edellyttävät kuljetusten toteuttamisessa näiden huomioon ottamista.

Kokeilussa kerättävä tieto

Tietojen keräämisen lähtökohtana tulee olla arviointi siitä, palveleeko järjestämistapa vammaisen ihmisen yksilöllistä liikkumistarvetta. On välttämätöntä tuottaa kokonaisvaltaista tietoa mahdollisista kehittämistarpeista. Tämä edellyttää, että taloudellisen hyödyn ja tehokkuushyödyn arvioinnin ohella arvioidaan myös muita seikkoja, kuten laatua ja vammaisen ihmisen yksilöllisen liikkumistarpeen tosiasiallista toteutumista.

Kokeilussa tulee matkustusreitin ja ajankohtatietojen ohella koota tietoa asianmukaisen kaluston riittävyydestä. Näkövammaisten näkökulmasta tämä tarkoittaa henkilöautotakseja, sillä henkilöauto on näkövammaiselle turvallisin vaihtoehto. Tästä on olemassa myös Näkövammaisten liiton esteettömyysasiantuntijan ja liikkumistaidon ohjaajan kirjallinen näkemys.

Näkövammaisten asiakkaiden näkökulmasta tärkeää on kuljettajien osaaminen, joka sisältää kielitaidon, paikallistuntemuksen sekä näkövammaisen asiakkaan kohtaamisen. Nämä ovat palvelun laatutekijöitä, joita ei tule sivuuttaa. Muita laatutekijöitä ovat muun muassa kaluston kunto ja soveltuvuus sekä matkaan kuluva aika.

Kokeilun yhtenä tavoitteena on asiakaskokemuksen sujuvoittaminen. Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä, että kokeilu palvelee asiakkaan yksilöllisiä liikkumistarpeita. Tämä on keskeinen tavoite, joka ei näy esityksessä. Kokeilun aikana tulee koota palautetta ja havaintoja asiakkaiden kokemuksista – sekä hyvistä että huonoista. Huonoihin kokemuksiin tulee suhtautua vakavasti.

Matkojen yhdistely vaikuttaa asiakkaan liikkumiseen ja hänen yksilölliseen tilanteeseensa ja yksilölliseen tarpeeseensa liikkua. Se edellyttää matkojen tilaamista huomattavan paljon etukäteen, vaikka elämä ei läheskään aina ole ennakoitavissa tuntia tai kahta etukäteen. Se voi pidentää ajettavaa matkaa ja siten matka-aikaa. Matkojen yhdistelyn arvioinnissa on lisäksi syytä havainnoida kuljetuspalvelun saatavuutta ja odotusaikojen pituutta. Näiden seikkojen huomioon ottaminen on tärkeää kaikilla matkoilla, myös lyhyillä matkoilla. Matkojen saatavuutta arvioitaessa tulee raportoida myös toteutumattomista matkoista. Vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen tulee sopeutua näkövammaisen arkeen ja elämään. Ei voi olla niin, että näkövammainen joutuu sopeuttamaan arkensa ja elämänsä kuljetuspalvelujen mukaan, sillä tällöin yksilöllinen tarve ei toteudu.

Osallistaminen ei toteudu

Hallituksen esityksen mukaan esitysluonnoksen valmistelussa ja lausuntovaiheessa on kuultu vammaisjärjestöjä, vaikka esityksellä ei olisi suoria vaikutuksia palvelujen järjestämiseen. Toisaalta esityksestä saa kuvan, että luonnosvaiheen lausuntokierroksella vammaisjärjestöt olivat ottaneet vain vähän kantaa hallituksen esityksen luonnokseen. On huomattava, että liikenne- ja viestintäministeriön lausuntopyynnön jakelu oli hyvin suppea, joten on mahdollista, ettei vammaisjärjestöissä edes tiedetty asiasta. Luonnoksesta jätti lausunnon kolme vammaisjärjestöä, joista Näkövammaisten liitto oli yksi.

Hankkeeseen nimetyn ohjausryhmän toimikausi on 20.6.2024–31.8.2028. Ohjausryhmän tehtävänä on muun muassa antaa suosituksia tuettujen kuljetusten jatkokehittämisestä. Tällä on suora yhteys palvelun järjestämiseen. Tämän vuoksi on erikoista, ettei ohjausryhmässä ole hankkeen kohderyhmän edustusta. Näkövammaisten liitto vaatii, että ohjausryhmää täydennetään nimeämällä siihen jäseniä palvelujen käyttäjiä edustavista vammaisjärjestöistä. Tähän velvoittaa myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus.

YK:n vammaissopimus on voimassa lakina ja siten se on Suomea sitova. Sopimuksen artikla 4 yleiset velvoitteet kohta 3 sisältää osallistamisvelvoitteen. Artiklan mukaan ”Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä sopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.". Tällä hetkellä tämä ei hankkeessa toteudu.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nakovammaistenliitto.fi

juristi Julia Puumalainen, julia.puumalainen@nakovammaistenliitto.fi

Näkövammaisten liitto ry

Kari Vähänen	Sari Kokko
hallituksen puheenjohtaja	järjestöjohtaja